

Pòrtic

Joan Daniel Bezsonoff

Guia sentimental de Perpinyà

Joan Daniel Bezsonoff

Guia sentimental de Perpinyà

Primera edició: Juny del 2015
© Joan Daniel Bezsonof, 2015
© Fotografies: Hugues Argence
© Mapa: Montse Bosch

Drets exclusius d'aquesta edició:
Raval Edicions SLU, Pòrtic
Pedro i Pons, 9-11
08034 Barcelona
www.portic.cat

ISBN: 978-84-9809-298-1
Dipòsit legal: B-12.249-2015

Redisseny i maquetació: juliafont.com
Impressió: Reinbook

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

SUMARI

COSES QUE ELS VISITANTS HEU DE SABER

No tothom pot néixer a Perpinyà	13
L'evaporació del meu país.....	15
Venim del sud, venim del nord	17
Història	19
Els catalans de França	22
Gavatxos	24
Thomas Cook	26
El parlar de Perpinyà	27
Petita història del català a Perpinyà	29
La frontera de les mentalitats.....	31
Passeig per la literatura catalana al Rosselló	33
Sant Jordi a Perpinyà	39
Tradicions	40
Cantants i músics.....	43
Els gitanos.....	46
<i>L'Atlàntida</i>	48
Perpinyaporno	52
<i>Visa pour l'image</i>	54
Rugbi	55

LA VILA DE PERPINYÀ

Noms de carrers	59
Els darrers mohicans	61
Horari	63
Especialitats culinàries	64
Restaurants.....	68
Aparcaments.....	74
Hotels.....	76
Ràdios	78
Llibreries.....	80

Teatres de Perpinyà	84
Plaça Aragó	86
El Centre del Món	88
Sant Aciscle	90
Deambulacions	91
El Quai Vauban	92
El Vernet sota el plugim	94
El museu Rigau	95
El Molí de Vent	96
El Boulevard Clemenceau	98
El castell reial	99
El Castellet i la Llotja de Mar	101
Sor Anna Maria Antigó	103
El Boulevard Kennedy	104
La catedral de Sant Joan	105
El carrer de l'Àngel	106
RODALIA	
Mapa	109
El país de les vinyes	111
Els Aspres	114
Baixàs	116
Cotlliure	117
Bulaternera	119
Illa	120
Tuïr	122
Elna	124
Argelers de la Marenda	126
Salses	127
Ribesaltes	128
El Fenolledès	131
A la recerca de l'ADN de Catalunya	132
El viatge de Tots Sants	135
VOCABULARI	139
BIBLIOGRAFIA	141
AGRAÏMENTS	143

NO TOTHOM POT NÉIXER A PERPINYÀ

Vaig néixer a Perpinyà el 15 de setembre de 1963. Quan toqui, podeu enviar un regal a l'editorial. Si hagués tingut més pressa, hauria nascut a Bône —l'actual Annaba— com sant Agustí, el mariscal Juin, el còmic Guy Bedos i l'actriu Edwige Fenech.

Vaig viure molts anys lluny de la terra catalana. Ho he explicat en *Una educació francesa* —un altre llibre—, però vaig passar quasi totes les vacances de la meua infantesa a la Catalunya Nord. Quan era petit, la meua ciutat natal no s'havia eixamplat tant. Es desbordava al sud fins a l'actual giratori de les Balears. L'avinguda d'Espanya, envoltada de tallers i supermercats, encara no havia suplantat les vinyes i els horts.

Per mi, Perpinyà, acumulació de ciutats diferents, es divideix en quatre parts distintes. El recorregut de l'antiga muralla enclou el centre històric català. La corona de les rondes apareix clarament en un plànol. Boulevard Henri Poincaré, Boulevard Anatole France, Boulevard Bourrat, Boulevard Wilson, Boulevard del Pirineu, Boulevard Mercader.

Al segle XIX, els francesos van edificar un barri al nord de la Bassa amb cases baixes de façanes d'estil Haussmann. Podríem dir que aquest barri és un bonsai de París. No han deixat créixer els edificis, però se'n reconeixen les arrels parisenques. Passegeu-vos per la plaça Bardou-Job, tireu fins al bar de la Rotonda, davant de la llibreria catalana, i ja m'entendreu.

Entre les dues guerres mundials, van semblar un barri que titllaré de colonial. Les vil·les recorden llurs cosines de la Indoxina francesa a Saigon, Dalat i Hanoi. A partir dels anys 1950, Perpinyà es va eixamplar seguint un patró occità. No es tracta ben bé d'un estil francès, sinó d'una arquitectura moderna i meridional amb façanes blanques i moltes teules.

Durant molts anys, he pensat i fins i tot escrit que Perpinyà era una Girona mancada. He esdevingut més indulgent i comenci a tenir una tendresa discreta i sorruda pel meu bressol.

La bellesa de Perpinyà no us saltarà a la cara com les primeres notes d'una melodia de Mozart. Perpinyà no és pas una noia guapa que desitges tot seguit com Jane Russell. No té la classe de Deborah Kerr, els misteris asiàtics i melangiosos d'una Gene Tierney, els pits de Serena Grandi, els ulls de Liz Taylor, el cul de Brigitte Bardot, la gràcia d'Audrey Hepburn, la vulgaritat intel·ligent de Jayne Mansfield. No! Perpinyà té la bellesa discreta d'Olivia de Havilland, la Melanie d'*Allò que el vent s'endugué*. No t'enamores de Perpinyà a primera vista com a les cançons de Frank Sinatra, sinó de mica en mica com els personatges de Joan Manuel Serrat. Perpinyà és catalana, definitivament, desesperadament catalana.

L'EVAPORACIÓ DEL MEU PAÍS

Mentre mon pare es quedava a Bône per acabar la seua tercera estada a Algèria, vaig passar els meus primers mesos a Nils amb la mare. Els avis i els veïns parlaven català, tot i que se m'adreçaven en francès. Ens vam instal·lar a Briançon, després d'un any a Menda.

Sempre m'he sentit català. Enmig de tantes mudances, de tantes muntanyes, de tants paisatges, de tants països, el meu port d'amarratge era el Rosselló. Estimava tant el padrí i la padrina que mai no me'n volia anar.

Tenia sis anys quan els meus pares es van separar. Vaig anar a viure a Nils i vaig freqüentejar durant sis mesos l'escola de Pontellà. Sense cansar-m'hi, vaig aprendre català. L'entenia quasi tan bé com el francès. La llengua em regava com una planta. Si mai sorgia algun mot desconegut, sovint relacionat amb el conreu de la vinya, en demanava el sentit i me'n recordava per sempre. La semal, la llaca, la mostissa, les mastegueres, els pudents, la mossènyer, l'escocell, l'aper, el somater, no van tenir cap secret per mi.

Llevat d'un mes d'estiu a Mers-les-Bains, generalment al juliol, i de tres maravellous viatges a Àustria, vaig passar totes les vacances de la meua joventut a la Catalunya Nord.

Aviat vaig conèixer tota la geografia nord-catalana. Els padrins posseïen un pis als Angles, on pujàvem sovint. Vaig descobrir la Cerdanya —la nostra Sibèria— i el Capcir, una terra misteriosa plena d'estanys i de dones d'aigua. La gent hi parlava un català trobadoresc estrany.

En aquell temps, Perpinyà s'acabava al giratori de les Balears, on desemboquen l'avinguda del mariscal Juin i l'avinguda de Marcelin Albert. Els barris de Catalunya i dels Aviadors, així com l'avinguda d'Espanya, no existien. Les darreres vinyes resistien vora la carretera nacional i als pendants del serrat d'en Vaqué. El supermercat l'Escala, diplodocus de ferro, satel·litzava el camp.

A poc a poc les vinyes anaven desapareixent com les paraules de la llengua catalana. Una per una. Aqueixos prats cremats són les escopinyes de mots abandonats.

L'actualitat venia a torbar la nostra quietud. A les parets de Perpinyà llegies «*Franco asesino*». Tots els vianants entenien el missatge, però per què no l'havien escrit en francès o en català? Ja se sap que els espanyols no saben llengües. Els vinyaters paraven els trens o cremaven camions espanyols sense demanar-se si venien o no de terres tan catalanes com la nostra. L'autopista, anomenada la Languedocienne abans que el tram entre Fitó i el Pertús esdevingués la Catalane, ens portava milers de turistes.

Els anys passaven i no m'adonava que el meu país i la seua llengua s'evaporaven com gassots a l'estiu. En subsisteixen alguns vestigis que descriuré al llibre.

Plana del Rosselló

VENIM DEL SUD, VENIM DEL NORD

Per la immensa majoria dels nord-catalans, els altres catalans no eren ben bé catalans, sinó cosins llunyans d'Espanya que no havien tingut la sort de néixer francesos i s'obstinaven a parlar un català estrany. Quan tots els rossellonesos parlaven català de manera natural, tenien un sentiment de superioritat. Consideraven Espanya com un país miserable, sempre agitat per revolucions cícliques, amb camins plens de roderes i capellans fanàtics. Malgrat els lligams familiars freqüents, a cada banda de la ratlla, la República Francesa havia inculcat als catalans aquesta superioritat intrínseca. Les persones que havien anat al col·legi s'adonaven de la castellanització evident del català principatí. Els nostres gal·licismes, en canvi, homenatge a la llengua «nacional», no molestaven ningú.

Aquesta visió molt antipàtica s'ha de matisar. Des de petit sempre he vist manifestacions de germanor intermitents. Quan s'inaugura alguna biblioteca, un centre cultural, una rotonda, sovint les autoritats locals conviden un representant de la Generalitat o un senador sudista. Els ateneus més desvinculats del catalanisme solen contactar historiadors o filòlegs del sud que podran expressar-se en català sense ofendre ningú.

La lenta evaporació de la nostra llengua i el restabliment de la Generalitat han canviat les mentalitats. Avui el sud-català és vist com un català superior, un californià «ric com la mar». Abans el seu anhel d'independència semblava una pretensió excèntrica. Ara que les costes d'Ítaca apareixen malgrat tanta boira, els nord-catalans, sense renunciar a la identitat francesa, volen participar al festí. Conec molta gent que vol demanar la ciutadania catalana molt més enllà dels cercles habituals de catalanistes, nostàlgics, segadors sense falç, somiadors i defensors de la terra.

Des de les profunditats de la nostra tundra àrtica, del nostre permagel, sorgeix el cadàver quasi intacte del mamut català amb la seua llana, els seus ullals, el seu ADN. Quin savi sabrà desvetllar-lo?

HISTÒRIA

A l'antiguitat, Perpinyà com a tal no existeix. Només hi ha algunes vil·les romanes escampades. La ciutat de debò es troba a Castellrosselló. El fòrum de Ruscino ha travessat malament els segles. Distem de les ruïnes de Glanum a Sant Romieg (àlies Saint-Rémy-de-Provence). Cal tenir molta imaginació per reconstituir mentalment una ciutat romana a partir d'aquest pedregar informe.

927 Primera menció escrita de Perpinyà en un acte de venda: «...*de, alio latere in ipso termino de la villa Cabestagnio et le terlio latere in ipso termino de villa Perpignano*».

1172 Perpinyà s'incorpora a la Corona d'Aragó.

1258 Signatura del tractat de Corbeil entre Jaume I i Lluís IX de França, que estableix la frontera entre els reialmes de França i Aragó.

La vila neix realment a l'edat mitjana. Mossèn Cinto va popularitzar l'etimologia de Pere Pinyà:

Un fill de la Cerdanya que Pere Pinyà es deia,
tement que el soterrassen les neus, parlà a la Tet:
«Oh, guia'm, tu que hi baixes, al pla que s'assoleia».
«Segueix-me», el riu contesta, i el llaurador ho feia
per no morir de fred.

Dels bous pren les tirandes i per sa verda riba
segueix el riu que corre camí del Rosselló;
quan ja vora les aigües del mar la Tet arriba,

diu al bover: «Arrela't aquí, llaura i cultiva;
tos camps regaré jo».

Com Ròmulus un dia del Tibre en la ribera,
de freixe amb sa carreta rodeja un tros de pla:
allí planta una casa, un camp i una olivera;
ara és ciutat la casa, mur ample la rodera,
el mur de Perpinyà.

(*Canigó*, Cant V)

Hi ha dues hipòtesis que expliquen el nom de Perpinyà. Un origen llatí que faria derivar *Perpinyà* dels cognoms romans *Perpen-na*, *Perpennius* o *Perpennis*. D'altres de més imaginatius proposen una explicació àrab.

Com més bojos, més riurem. Si coneixeu una altra hipòtesi, escriviu-me a l'editorial.

Quan Perpinyà tenia reis catalans, era la segona ciutat de Catalunya. Per culpa de la manca de visió política de Jaume I, esdevé la capital de l'efímer rei de Mallorca (1276-1349). Llegiu aquestes línies alliçonadores de Josep Pla: «Per a nosaltres, catalans, Montpeller té un gran interès. Hi nasqué Jaume el Conqueridor. Nasqué en un excel·lent indret, fou un conqueridor autèntic, però per desgràcia la seva naixença no influí per res en el seu testament. El testament que establí, no l'hauria dictat cap rei francès».

Se succeeix una dinastia de reietons —Jaume II, Sanç I, Jaume III— vassalls del rei d'Aragó. Mentre Castella i França prosperen, els catalans guerregen entre ells. La Catalunya Nord serveix de camp de batalla als reis de França, que se'n volen apoderar.

1346 La pesta negra delma la ciutat.

De 1463 a 1475, l'exèrcit francès ocupa Perpinyà. El 1475, els veïns es revoltent i pateixen un setge terrible. El rei d'Aragó els recompensa anomenant Perpinyà «Fidelíssima vila». Si els per-

pinyanesos d'aquell temps poguessin tornar, què pensarien de la fidelitat a Catalunya de llurs descendents?

El rei Lluís XIII de França aprofita la Guerra dels Segadors per annexionar la Catalunya Nord. El tractat dels Pirineus ratifica l'annexió el 1659. Des de llavors, l'administració francesa —reial, imperial o republicana— duu la mateixa política d'afrancesament i de despersonalització del país. El 1700, el rei Lluís XIV prohibeix l'ús oficial del català.

«... cet usage répugne et est en quelque sorte contraire à Notre Autorité, à l'honneur de la Nation Française et même à l'inclinaison des Habitants des dits Pays, lesquels en toutes occasions ne témoignent pas moins de zèle et d'affection pour notre service que nos anciens Sujets: Ils en reçoivent d'ailleurs beaucoup de préjudices, en ce que pour faire instruire leurs enfants dans ladite Langue Catalane, et les rendre par là capables d'exercer les Charges de Judicature et de Magistrature; Ils se trouvent obligés de les envoyer étudier dans les villes de la domination d'Espagne, ce qui leur cause de grands frais. Nous avons jugé que pour remédier à ces inconvénients, il était à propos d'ordonner qu'à l'avenir toutes les Procédures et les Actes publics qui se feront dans lesdits Pays, seront couchés en Langue française».

El 1793 els exèrcits espanyols, que tota la bona gent rossellonesa acull amb alegrois, intenten debades reconquerir les comarques perdudes. L'afrancesament del país s'accentua al segle XIX amb la instauració de l'escola gratuïta i obligatòria. Aquesta mesura excel·lent a l'hora d'alfabetitzar les poblacions s'acompanya d'una política d'eradicació de les llengües locals. A hores d'ara, la nostra llengua està agonitzant i no sabem si les escoles catalanes i la voluntat d'alguns pares la salvaran de la mort.

ELS CATALANS DE FRANÇA

França és abans de tot una llengua. Quasi tots els rossellonesos, fins i tot els més ardents dels independentistes, estan enamorats secretament de la llengua francesa. Si bé el tractat dels Pirineus es remunta al 1659, fa poc temps que la llengua de Molière és a casa seua al Rosselló, i fins i tot a Perpinyà. Entre les dues guerres mundials, el català senyorejaba pels nostres carrers, parla del cor, de l'amor, de la mort, dels jocs, de la vida, del sexe, de la caça, de l'esport, de la feina de cada dia, fins al 1962, quan es van instal·lar aquí dalt tants francesos d'Algèria. Una data arbitrària i plausible a l'encop. Abans de les dues guerres mundials, de l'arribada del cinema, de la ràdio i de la televisió, la bona gent nord-catalana no coneixia gaire els francesos, malgrat els mestres que els havien ensenyat l'idioma de París, la història republicana, els departaments i els cinc continents. Més que els patiments compartits, allò que va soldar el Rosselló i la seua capital a França és l'abandó progressiu de la nostra llengua i l'adquisició d'una cultura comuna. Qualsevol francès ha vist films de Jean Gabin, Louis Jouvet, Pierre Fresnay, Fernandel, Paul Meurisse. *Si, si je vous assure...* També ha sentit cançons de Georges Brassens, Charles Trenet, Gilbert Bécaud, Jacques Brel, Édith Piaf, Luis Mariano. Sense la meua educació francesa, no entendria aquestes delícies. *«Une saute de vent soudaine / Jeta ses habits dans les nues»*. *«Une floconnée dans l'immensité»*. Un francès sap que Beaune és a la Borgonya, Bône a Algèria i Bonn a Alemanya.

Ho vulguem o no, el rossellonès, malgrat les arrels catalanes, s'ha afrancesat. Ara és gairebé tan francès com un bretó, un parisenc, un flamenc o el senyor Manuel Valls. Perquè aquest sentiment de pertinença a França disminuís, caldria que l'escola catalana substituís la francesa. La República Catalana hauria d'esdevenir l'Holanda de la Mediterrània. Caldria que els meus

veïns deixessin un bri el francès i airegessin llur català engomit. Sobretot caldria que tots els nostres germans del sud ja no ens consideressin com francesets sinó com catalans adults.

Si lingüísticament el rossellonès s'ha afrancesat profundament, la seua catalanitat no ha desaparegut en la seua manera de ser i estar. Qualsevol francès de debò —no parli dels nostres amics occitans, dels bascos o dels corsos— té la impressió d'arribar a Espanya quan passa la ratlla de Salses. La deixadesa, les canyes vora els rius, la vegetació, els monuments, la cantarella espessa de la gent i la presència constant de la llengua catalana, tot li mostra que el Rosselló no és una terra francesa qualsevol sinó una «province réputée étrangère», que deien al temps dels reis.

La cuina, els costums, algunes tradicions, s'han mantingut o han tornat a néixer, com la professó de la Sang, la sardana, els focs de Sant Joan. No es pot eliminar així una cultura mil·lenària. La llengua, cor de la nostra identitat, és ferida greument, però l'*Homo catalanicus* encara viu. Un català del nord exiliat França endins s'adonarà que no és pas un francès com els altres. A França un *tourteau* no és un tortell sinó un cranc que anomenen *bou*. Un francès no coneixerà el plaer senzill de menjar un préssec d'Illa o de Bulaternera o una maduixa bosquetana en una vinya.